

	Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка Природничо-економічний факультет Кафедра біології та екології Силабус освітнього компонента «ЕТОЛОГІЯ»
---	--

1. Загальна інформація про курс

Назва курсу, мова викладання	ЕТОЛОГІЯ Мова викладання – українська.
Викладачі	Матвєєв Микола Дмитрович, кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри біології та екології
Профайл викладача	https://biolog.kpnu.edu.ua/sklad-kafedry/matvieiev-m-d-foto/
E-mail	matveev@kpnu.edu.ua
Консультації	М.Д.Матвєєв: понеділок 15.00–16.00 середа 15.00–16.00 Місце проведення консультацій – 25а аудиторія (корпус №2), платформа MOODLE.

2. Анотація до освітнього компонента

Освітній компонент удосконалює компетентності здобувача вищої освіти, що є необхідними для професійної та дослідницької діяльності. Етологія – це фундаментальна наукова дисципліна зоологічного циклу, що має загальнобіологічне значення та розглядає: основні закони та закономірності прояву різних форм поведінки тварин; закономірності розвитку поведінки в онтогенезі; особливості соціальної поведінки тварин; механізми, що обумовлюють формування та закріплення різних форм поведінки; закономірності еволюційного розвитку поведінки тощо. Навчальний курс етології дає поняття про загальні принципи формування та прояви поведінкових реакцій у тварин і уявлення про екологічну обумовленість поведінки, що дозволяє тваринам займати різні екологічні ніші, сприяє формуванню наукового світогляду на процеси поведінкових адаптацій тварин в різних умовах середовища. Сучасна етологія є міждисциплінарною наукою, яка зв'язує між собою такі розділи біології як екологія, еволюційна теорія, зоологія безхребетних, зоологія хребетних, а також є синтезом сучасних досягнень фізіології тварин і зоопсихології (організмений рівень вивчення), загальної та популяційної екології (популяційний рівень вивчення), екології співтовариств і соціобіології (біогеоценотичний рівень). Наука про поведінку тварин має також практичне значення в тваринництві, звіроводстві, зоокультурі, а також у практиці ведення присадибного господарства. Розділ «Поведінка тварин» включена до шкільного курсу біології.

3. Мета і цілі освітнього компонента

Мета освітнього компонента – формування у здобувачів вищої освіти системи знань про основні закони, правила та закономірності поведінки тварин, які необхідні для розуміння особливостей способу життя тварин і розробки проблем охорони тваринного світу та раціонального природокористування, а також для пізнання людиною біологічного коріння його власної поведінки.

Завдання: ознайомлення здобувачів вищої освіти з історією етології, місцем етології в системі наук; розгляд видів поведінки тварин; ознайомлення з особливостями індивідуальної

і соціальної поведінки тварин, закономірностями та механізмами поведінки, основними способами та напрямками еволюції поведінкових стратегій; виявлення ролі етологічних чинників у видоутворенні; ознайомлення з методами і методиками етології; сприяння розумінню причин і особливостей прояву поведінкових реакцій людини та місця людини в тваринному світі.

4. Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у галузі середньої освіти або у процесі навчання, що передбачає застосування теорій і методів біології, географії, наук про здоров'я, освітніх наук, і характеризується комплексністю та невизначеністю педагогічних умов організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

5. Загальні компетентності:

Здатність до пошуку, обробки та критичного аналізу інформації з різних джерел.
Здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях.
Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

6. Спеціальні (фахові) компетентності:

Здатність оперувати біологічними поняттями, законами, концепціями, вченнями і теоріями біології для пояснення та розвитку у здобувачів освіти розуміння цілісності та взаємозалежності живих систем і організмів.
Здатність розкривати загальну структуру біологічної науки, наук про здоров'я, сутність біологічних явищ, процесів і технологій та розв'язувати біологічні задачі.
Здатність характеризувати досягнення біологічної науки та її роль у житті суспільства для збереження біорізноманіття.
Здатність розуміти та вміти пояснити будову, функції, життєдіяльність, розмноження, класифікацію, походження, поширення, використання живих організмів і систем усіх рівнів організації.
Здатність розуміти основи цілісної природничо-наукової картини світу через міжпредметні зв'язки.
Здатність здійснювати безпечні біологічні дослідження в лабораторії та природних умовах, інтерпретувати результати досліджень.
Здатність до комплексного планування, організації та здійснення навчальних проєктів, підготовки аналітичної звітної документації, презентацій.

7. Формат курсу

Стандартний курс (очний). Можливе застосування об'єктно-модульного динамічного середовища навчання Moodle та проведення відеоконференцій.

8. Результати навчання

Володіти біологічною термінологією, номенклатурою, вільно оперувати нею.
Знати та розуміти основні концепції, теорії та загальну структуру біологічної науки, основні етапи її розвитку.
Знати будову та основні функціональні особливості підтримання життєдіяльності живих організмів, сутність біологічних явищ, процесів.
Знати сучасну систему живих організмів, методологію систематики, теоретичні засади біогеографії.
Знати роль живих організмів та біологічних систем різного рівня організації у житті суспільства, їх використання, охорону, відтворення.
Виконувати експериментальні польові та лабораторні дослідження з біології,

інтерпретувати результати досліджень.

9. Обсяг і ознаки курсу

Найменування показників	Характеристика освітнього компонента
	денна форма навчання
Освітньо-професійна програма	Усі освітньо-професійні програми
Рік навчання / рік викладання	2, 3, 4
Семестр вивчення	3, 5, 7 (або 4, 6, 8)
Кількість кредитів ЄКТС	4
Загальний обсяг годин	120
Кількість годин навчальних занять	40
Лекційні заняття	20
Практичні заняття	20
Самостійна та індивідуальна робота	80
Форма підсумкового контролю	залік

10. Пререквізити освітнього компонента

Освітні компоненти-пререквізити: зоологія.

11. Технічне й програмне забезпечення, обладнання

Вивчення освітнього компонента потребує інформаційного забезпечення (використання мультимедійного проектора й ноутбука / персонального комп'ютера для демонстрацій і пошуку навчального матеріалу та створення презентацій у форматі MS Power Point або інших). Передбачається застосування об'єктно-модульного динамічного середовища навчання MOODLE.

12. Політика курсу

Відвідування занять. Очікується, що здобувачі вищої освіти відвідуватимуть лекційні та практичні заняття. Під час відвідування всіх видів занять і консультацій очікується дотримання Правил внутрішнього розпорядку Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (<https://drive.google.com/file/d/1kXGZVxEIcG0Cmy33EvqF2c2E7hGHUrT8/view>) та етичних норм поведінки.

Очікується, що здобувачі вищої освіти дотримуватимуться термінів виконання усіх видів робіт, передбачених навчальною дисципліною. За несвоєчасно подані роботи / завдання (з порушенням визначених термінів) знижуватимуться бали.

Якщо здобувачі вищої освіти не відпрацював пропущені навчальні заняття, не виправив оцінки 0, 1, 2, 3, отримані на навчальних заняттях, виконав завдання модульної контрольної роботи (МКР) або самостійної роботи менше ніж на 60% від максимальної кількості балів, виділених на ці види робіт, він вважається таким, що має академічну заборгованість за результатами поточного контролю.

Пропущені заняття здобувачі вищої освіти має відпрацювати. За відпрацьовані лекційні заняття оцінки не ставляться, за практичні заняття нараховуються бали середнього (4, 5, 6), достатнього (7, 8, 9) та високого (10, 11, 12) рівнів.

Очікується, що здобувачі вищої освіти поступово відпрацьовуватимуть пропущені заняття й завершать цей процес вчасно (до останнього практичного заняття з дисципліни). Відпрацювання лекційного заняття передбачає знання здобувачем вищої освіти питань

плану. Відпрацювання пропущеного практичного заняття передбачає опанування теоретичних питань плану заняття й виконання запланованих завдань.

Очікується, що здобувачі вищої освіти не будуть запізнюватися на заняття, а мобільні телефони під час занять використовуватимуть лише з освітньою метою.

Академічна доброчесність. Дотримання академічної доброчесності регулюється Кодексом академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана

Огієнка (<https://drive.google.com/file/d/1LIOReajanExMEnG2DvgdaFNACYWU00UL/view>) та

Положенням про дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками та здобувачами вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана

Огієнка (https://drive.google.com/file/d/0B_EBvdN4dQSIUozdmc2Ti0xY3MzMS1hbjlXLVVQSDZmNjU4/view?resourcekey=0-WAE6ceQZqhHelYoJoPZ3Kg).

Очікується, що роботи здобувачів вищої освіти будуть їх оригінальними міркуваннями. Відсутність покликань на використані джерела, фабрикавання джерел списування, втручання в роботу інших здобувачів вищої освіти становлять, але не обмежують приклади можливої академічної недоброчесності. Списування під час контрольних робіт та екзамену заборонені (зокрема, з використанням мобільних пристроїв). Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі здобувача вищої освіти та фактів списування є підставою для її незарахування викладачем (незалежно від масштабів плагіату чи обману).

Література. Для пошуку рекомендованої літератури здобувачі вищої освіти можуть послуговуватися бібліотекою університету, кафедри біології та методики її викладання та інтернетними ресурсами. Здобувачі вищої освіти заохочуються до використання літератури, якої немає з-поміж рекомендованої.

Комунікування з викладачем. Спілкування з викладачами здійснюється під час лекційних і практичних занять (участь у бесідах, дискусіях, відповіді на питання тощо). Очікується, що здобувачі вищої освіти будуть задавати викладачам запитання, цікавитися додатковими відомостями й сучасними науковими знаннями з навчальної дисципліни.

Викладачі щотижня проводять консультації.

13. Схема освітнього компонента

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	зокрема				
		лк	пз	лаб.	інд.	сам. р.
Змістовий модуль 1. Етологія – наука про поведінку тварин						
Тема 1. Етологія – наука про поведінку. Напрями і методи вивчення поведінки тварин.	12	2	2	-	-	8
Тема 2. Становлення етології як науки.	12	2	2	-	-	8
Тема 3. Форми поведінки тварин.	24	4	4	-	-	16
Тема 4. Репродуктивна поведінка тварин.	12	2	2	-	-	8
Тема 5. Організація співтовариств і суспільна поведінка.	24	4	4	-	-	16
Тема 6. Комунікація у тваринному світі.	12	2	2	-	-	8
Тема 7. Територіальна поведінка у тварин.	12	2	2	-	-	8
Тема 8. Поведінка та адаптаційні можливості тварин.	12	2	2	-	-	8
Разом за змістовим модулем 1	120	20	20	-	-	80

Разом годин	120	20	20	-	-	80
-------------	-----	----	----	---	---	----

14. Система оцінювання та вимоги

Розподіл балів, що присвоюються здобувачам вищої освіти денної форми навчання:

Поточний і модульний контроль (100 балів)			Сума
Змістовий модуль 1 (100 балів)			100 балів
Поточний контроль	МКР	Самостійна робота	
50 балів	30 балів	20 балів	

Поточний контроль (50 балів)

Максимальний бал оцінки поточної успішності здобувачів вищої освіти на навчальних заняттях – 12 (https://drive.google.com/file/d/1aD_jeL-jGRbDWAegkQ58tdMxxbqQKufF/view).

Здобувачу вищої освіти, який не виконав поточних домашніх завдань, не підготувався до навчальних занять, в журнал обліку роботи академічної групи ставиться 0 балів.

Здобувач вищої освіти, знання, уміння і навички якого на навчальних заняттях за 12-бальною шкалою оцінено від 1 до 3 балів, вважається таким, що недостатньо підготувався до цих занять і має академічну заборгованість за результатами поточного контролю. Поточну заборгованість, пов'язану з непідготовленістю або недостатньою підготовленістю до навчальних занять, здобувач вищої освіти повинен ліквідувати. За ліквідацію поточної заборгованості нараховуються бали середнього (4, 5, 6), достатнього (7, 8, 9) та високого (10, 11, 12) рівнів.

Критерії оцінювання знань, умінь, навичок здобувачів освіти на навчальних заняттях

Рівні навчальних досягнень	Оцінка в балах (за 12-бальною шкалою)	Критерії оцінювання
Початковий (понятійний)	1	Здобувач вищої освіти володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, мовних фактів без зв'язку між ними: відповідає на запитання, які потребують відповіді „так” чи „ні”.
	2	Здобувач вищої освіти не достатньо усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спробу знайти способи дій, розповісти суть заданого, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні „так” чи „ні”; може самостійно знайти в підручнику відповідь.
	3	Здобувач вищої освіти намагається аналізувати на основі елементарних знань і навичок; виявляє окремі закономірності; робить спроби виконання вправ і завдань репродуктивного характеру; за допомогою викладача виконує прості вправи за готовим алгоритмом.
Середній (репродуктивний)	4	Здобувач вищої освіти володіє початковими знаннями, здатний виконати вправи і завдання за зразком; орієнтується в термінах, поняттях, визначеннях; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі.
	5	Здобувач вищої освіти розуміє суть навчальної дисципліни, може дати визначення понять, категорій (однак з окремими помилками); вміє працювати з підручником, самостійно опрацьовувати частину навчального матеріалу; виконує прості вправи і завдання за алгоритмом, але окремі висновки є нелогічними та

		непослідовними.
	6	Здобувач вищої освіти розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати математично-статистичні закономірності, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання під час виконання вправ і завдань за алгоритмом, послуговуватися додатковими джерелами.
Достатній (алгоритмічно дієвий)	7	Здобувач вищої освіти правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, оперує базовими поняттями, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; самостійно користуватися додатковими джерелами; правильно використовувати термінологію; складати таблиці, схеми.
	8	Знання здобувача вищої освіти досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; вміє аналізувати, робити висновки; відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак з окремими неточностями; вміє самостійно працювати, може підготувати реферат і обґрунтувати його положення.
	9	Здобувач вищої освіти вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання у дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; чітко тлумачить біологічні поняття, категорії; формулює правила; може самостійно опрацьовувати матеріал, виконує прості творчі завдання; має сформовані типові навички.
Високий (творчо-професійний)	10	Здобувач вищої освіти володіє глибокими і міцними знаннями та використовує їх у нестандартних ситуаціях; може визначати особливості поведінки тварин; робить аргументовані висновки; практично оцінює сучасні здобутки етології; самостійно визначає мету власної діяльності; виконує творчі завдання; може сприймати іншу позицію як альтернативну; знає суміжні дисципліни; використовує знання, аналізуючи різні процеси поведінки тварин.
	11	Здобувач вищої освіти володіє узагальненими знаннями з навчальної дисципліни, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях; вміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, круглі столи тощо); спроможний за допомогою викладача підготувати виступ на студентську наукову конференцію; самостійно вивчити матеріал; визначити програму своєї пізнавальної діяльності.
	12	Здобувач вищої освіти має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності в навчальній діяльності; використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні ситуації та завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; уміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію; займається науково-дослідною роботою; логічно та творчо викладає матеріал в усній та

		письмовій формі; розвиває свої здібності й схильності; використовує різноманітні джерела інформації; моделює ситуації в нестандартних умовах.
--	--	---

Самостійна робота (20 балів)

Перевірку питань й завдань самостійної роботи, які здобувачі вищої освіти готують на практичні заняття, здійснює викладач, який їх проводить. Їх оцінювання є складником загальної оцінки, що виставляється здобувачу вищої освіти на практичному занятті.

Контроль за іншими видами самостійної роботи здійснює лектор на консультаціях.

До того ж, самостійна робота передбачає опрацювання матеріалу лекційних занять, попередню підготовку до практичних занять; виконання завдань і вправ в позааудиторний час; підготовку до обговорення окремих теоретико-практичних тем; самостійне вивчення окремих теоретичних тем курсу; підготовка до написання модульної контрольної роботи; відвідування консультацій (згідно з графіком консультацій кафедри).

Здобувачі вищої освіти, які за виконання завдань самостійної роботи отримали рейтинговий бал менший 60% від максимальної кількості балів, виділених на цей вид роботи, а також ті, що не з'явилися на звіт за виконання самостійної роботи на консультації, або не виконали її завдань, вважаються такими, що мають академічну заборгованість за результатами поточного контролю, ліквідація якої є обов'язковою.

Денна форма навчання

Самостійна робота 20 балів	«задовільно»	12–15 балів
	«добре»	16–18 балів
	«відмінно»	19-20 балів

Модульна контрольна робота (30 балів)

Модульна контрольна робота виконується у письмовій формі. До її написання допускаються всі здобувачі вищої освіти. Позитивну оцінку за МКР не рекомендується покращувати. Невиконання МКР оцінюється 0 балів.

Здобувачі вищої освіти, які за результатами виконання МКР отримали рейтинговий бал менший 60 % від максимальної кількості балів, виділених на цей вид роботи, а також ті, що не з'явилися для її виконання або не виконали її завдань, вважаються такими, що мають академічну заборгованість за результатами поточного контролю, ліквідація якої є обов'язковою.

МКР 30 балів	«задовільно»	18–23 балів
	«добре»	24–27 балів
	«відмінно»	28–30 балів

Таблиця відповідності шкал оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти

Рейтингова оцінка з кредитного модуля	Оцінка за шкалою ECTS	Підсумкова оцінка за національною шкалою
90-100	A (відмінно)	зараховано
82-89	B (добре)	
75-81	C (добре)	
67-74	D (задовільно)	
60-66	E (достатньо)	
35-59	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)	незараховано
34 і менше	F (незадовільно з обов'язковим проведенням додаткової роботи щодо вивчення навчального матеріалу кредитного модуля)	

Перескладання рейтингових оцінок (від 60 і більше балів) з метою їх підвищення дозволяється лише у виняткових випадках за погодженням з деканом факультету та з дозволу ректора університету.

Рейтингова оцінка у балах знань, умінь і навичок здобувача вищої освіти на навчальних заняттях з навчального (змістового) модуля обчислюється після проведення цих занять та ліквідації поточної заборгованості, пов'язаної з пропусками занять, невідповідністю або недостатньою підготовленістю до них.

15. Література:

- *основна:*

1. Доценко В. В. Зоопсихологія: навч. посіб. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 240 с.
http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6568/Zoopsykholohiia_navchalny_i%20posibnyk_Dotsenko%20V_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Ігнатенко І.А. Етологія: Навчальний посібник для студентів 3 курсу денної та заочної форми навчання напряму підготовки 6.040102 – біологія / І.А.Ігнатенко. Черкаси, 2009. 96 с. <http://eprints.cdu.edu.ua/432/1/ETOLOGY1.pdf>
3. Корж О. П. Етологія тварин: навч. посіб. / гол. ред. В. І. Кочубей. Суми: Університетська книга, 2018. 235 с. : іл. <https://www.twirpx.com/file/2167035/grant/>
4. Севериновська О.В. Етологія (основи поведінки тварин): підручник для вищих закладів / О.В. Севериновська, О.Є. Пахомов, В.К. Рибальченко. Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2018. – 292 с. https://www.zoology.dp.ua/wp-content/downloads/pahomov/PA_10_04.pdf

- *додаткова:*

1. Зоологія хордових: навчальний посібник / [Укладачі: Захаренко М.О., Митяй І.С., Курбатова І.М., Дегтяренко О.В]. – К. : вид-во ТОВ «АГРАР МЕДІА ГРУП», 2015. – 380 с. <https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u104/%D0%97%D0%9E%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%AF%20%D0%A5%D0%9E%D0%A0%D0%9E%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%A5.pdf> Linzey W. L. *Vertebrate Biology. Systematics, Taxonomy, Natural History & Conservation*. — Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2020. — 2284 p.
2. Konrad Z. Lorenz. *The Foundations of Ethology*. Springer Science+ Business Media, LLC. New York. 1981. 380 p. https://monoskop.org/images/3/37/Lorenz_Konrad_The_Foundations_of_Ethology_1981.pdf
3. Основи біобезпеки та благополуччя тварин / Недосеков В.В., Блах Т., Ситюк М.П., Мартинюк О.Г., Мельник В.В., Юстинюк В.Є. Ніжин, 2021. 252 с. https://www.apd-ukraine.de/images/2021/Biosicherheit_und_Tierwohl/09%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0%D0%91%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%83%D1%87%D1%87%D1%8F%D0%91%D1%96%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B02021%D0%94%D1%80%D1%83%D0%BA.pdf
4. Христюк О. Л. Психологія девіантної поведінки: навчально-методичний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/380/1/%D0%A5%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BA%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%20%D0%B4%D0%B5%D0%B2%D1%96%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B8.pdf>
5. Яцина О.Ф. Зоопсихологія : Навчально-методичний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. 144 с. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/26263/1/%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%96%D0%B7%20%D0%B7%D0%BE%D0>

[%BE%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97.pdf](#)

13. Рекомендовані джерела інформації:

1. Бібліотека ім. В.І.Вернадського. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>
2. Поведінка тварин, методи її вивчення. Вроджена і набута поведінка – Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=CvuBntwNkR0&ab_channel=T%D0%B5t%D1%96anaCh%D1%83chkovska
3. Територіальна поведінка австралійських агам – Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=kvETE08jMLQ&ab_channel=DmytroShabanov
4. Форми поведінки тварин – Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=f4gdwn1OzY4&ab_channel=%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%91%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%BE